

ye açılan diğer bir giriş mevcuttur. Haliç'e komşu olan güneybatı ve güneydoğu köşelerinde de semâhânenen duvarlarla tecrit edilmiş, eş boyutlu, simetrik konumda, cephelerde taşma yapan merdiven kuleleriyle donatılmış birer giriş görülmektedir. Bunlardan birincisi doğuya, harem binası yönüne açılmakta ve üst kattaki hünkâr mahfiline bağlanmaktadır. Güneye Haliç yönüne açılan diğeri ise kadınlara mahsus bacılar maksûresine geçit vermektedir. 1910'daki tâdilât sırasında hünkâr girişi ile hanımlar girişinin bunlarla bağlantılı olarak üst kattaki mahfillerin yer değiştirmiş olduğu tahmin edilebilir. Bütün bu girişlerin önlerinde dörder basamaklı sahanlıklar, ayrıca esas giriş ile hünkâr girişi önünde camekânlı bölmeler bulunmaktadır.

Yapının merkezinde köşeleri çeyrek dairelerle yumuşatılmış kare planlı, iki kat boyunca yükselen esas semâhâne yer alır. Bu alanı sınırlayan çizgi üzerinde "nezz-i Mevlânâ"ya tekabül eden on sekiz adet sekizgen kesitli, gömme başlıklı, yalancı mermer boyamalı ahşap sütun sıralanmaktadır. Bunlardan sekizi çeyrek dairelerin başlarına, dördü kuzey kenarına, geriye kalan altısı da diğer üç kenara ortada daha geniş, yanlarda daha dar açıklıklar bırakacak şekilde yerleştirilmiştir. Bunların arası, esas girişin önündeki açıklık dışında ahşap korkuluklarla kapatılmıştır. Semâ alanını sınırlayan bu sütun-korkuluk dizisi ile dış duvarlar arasında kalan sahanın, cümle kapısının önündeki giriş bölümü ile bunun tam karşısındaki mihrap önü bölümü dışında kalan kesimi doğuda türbe, diğer yönlerde de erkek seyircilere mahsus züvvâr maksûresine ayrılmıştır. Ahşap sandukaları barındıran türbe doğuda ortadaki sütun açıklığı ile bunun kuzeyindeki açıklık boyunca devam etmektedir. Zeminleri semâ alanından bir seki ile yükseltilmiş olan bu kesimler birbirlerinden ahşap korkuluklarla ayrılmıştır. Semâhâne ile tarikat yapılarına has bir mekân bütünlüğü içinde olan türbenin korkulukları ince bir işçilik sergileyen barok üslûpta süsleme unsurları barındırmakta, babalarının ve küpeştesinin üstünde de ahşaptan yapılmış Mevlâ sikkeleri sıralanmaktadır. Diğer korkuluklar ise dekupaj tekniği ile basit bir biçimde süslenmiştir. Güney duvarının ekseninde yarım daire planlı mihrap, semâ alanının batı kenarında mesnevihan kürsüsü, zemin katın kuzeybatı

köşesinde ise kapının yanı sıra bir servis penceresi ile donatılmış (L) planlı şerbethâne yer almaktadır. Esas girişin yanlarından hareket eden tek kollu ahşap merdivenlerden bu bölümün üstünde yer alan mutrip maksûresine çıkılır.

Üst katta, ortadaki semâhâne boşluğunun çevresinde zemin kattakilerle aynı hizada yer alan ve çatıyı takviye eden on sekiz adet daire kesitli ve korint başlıklı ahşap sütun sıralanır. İki sütun dizisi arasında, semâhâneye bakan yüzeyi üçüz yiv dizileri ve dikdörtgen çerçevelerle süslenmiş bir korkuluk yer almaktadır. Mihrap önü bölümünün ve türbenin üstü boş bırakılmış, mihrabın karşısına gelen açıklık ile buna komşu olan birimler mutrip maksûresine, güneydoğu köşesi hünkâr mahfiline, batı kenarını oluşturan alan da bacılar maksûresine ayrılmıştır. Kavisli bir çıkma ile genişletilmiş ve bacılar maksûresinden bir duvarla tecrit edilmiş olan mutrip maksûresi süslü parmaklıklarla, Haliç yönüne doğru simetrik birer çıkma ile genişletilmiş olan hünkâr mahfilisi ile bacılar maksûresi ise ahşap kafeslerle donatılmıştır. Mevlâhânenin ilk yapısında söz konusu çıkmaları taşıyan üçgen biçimindeki iri payandalar 1910'daki onarımda iptal edilerek yerlerine, ikisi binanın cephesine bitişik olmak üzere, kare kesitli ve gömme başlıklı altışar sütun konmuştur. Her iki katta da bol miktarda pencereden ışık alan binada zemin kat mahfillerinin tavanları "çubuklu" denilen türdedir. İçbükey bir kuşakla çevre sarılarak büyük bir aynalı tonoz görünümü kazanmış olan semâhâne tavanı bağdâdî sivalidir. Bu kuşakta rümi ve palmet gibi klasik süsleme unsurlarının yanı sıra geç devir Endülüslü üslûbunu hatırlatan damarlı kıvrık yapıları ihtiva eden yoğun bir süsleme göze çarpar. Üst kat sütunları ile tavan arasında zerendüd tekniği ile yazılmış ta'lik hatlı mısraları ihtiva eden kartuşlar sıralanır. Hünkâr mahfilinin, mihrap önü bölümünün ve türbenin tavanları da aynalı tonoz ya da tekne tonoz biçiminde göçertilmiş, branda üzerine semâhâne tavanındakileri hatırlatan elektik süslemeler yapılmıştır.

İlk yapıldığında üç katlı olduğu, yirmi sekiz odayı barındırdığı ve selâmlık olarak kullanılan son katının 1910'daki onarım sırasında iptal edildiği bilinen harem kısmı, malzeme ve inşaat tekniği açılarından semâhâne-türbe binası ile aynı özellikleri paylaşmaktadır. Planı tam

olarak tesbit edilemeyen, ancak cephelerde geriye çekilmiş "zülvecheyn" sofalarla bunlara açılan simetrik mekânları barındırdığı tahmin edilen yapı, hareketli cepheleriyle son devir yalı mimarisinin bütün özelliklerini yansıtmaktaydı. Aynı malzeme ve konstrüksiyon özelliklerini sergileyen tek katlı selâmlık şeyh odası, kahve ocağı ve kütüphane odası türünden mekânları ihtiva etmekteydi. Buranın merkezî bir sofa çevresinde sıralanan ve cephelerin ortasında dışa taşan çeşitli birimleri barındırdığı anlaşılmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Mecmûa-i Cevâmî', II, 10-11, nr. 26; Bandırılmazade, *Mecmûa-i Tekâyâ*, İstanbul 1307, s. 12; *1328 Senesi İstanbul Belediyesi İhsâyât Mecmuası*, İstanbul 1329, s. 19; Hüseyin Vassâf, *Sefîne*, V, 269; Mehmed Ziya, *İstanbul ve Boğaziçi*, İstanbul 1928, II, 242; Ergun, *Antoloji*, II, 446-464, 505-511, 637, 648-651, 668; Veled Çelebi İzbudak, *Hatıralarım*, İstanbul 1946, s. 23-28; Başmabeynci Lütfi Bey, *Osmanlı Sarayının Son Günleri*, İstanbul, ts., s. 184; Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, İstanbul 1953 (1983), s. 339; Refi Cevat Ulunay, "Mevlevîler ve Mevlevî Zarâfeti", *Tarih-Coğrafya Dünyası*, sy. 12, İstanbul 1959, s. 431-432; Cemalettin Server Revnakoğlu, "Tekkelerin Çöküntü Sebepleri", *Tarih Konuşuyor*, sy. 47, İstanbul 1967, s. 34-74; Erdem Yücel, "İstanbul Mevlevîhâneleri", *Hayat Tarih Mecmuası*, XI/58, İstanbul 1969, s. 28-33; a.mlf., "Beşiktaş Bahariye Mevlevîhanesi", *Türk Edebiyatı*, sy. 46, İstanbul 1977, s. 31-33; a.mlf., "Yok Olan İstanbul Mevlevîhâneleri", *TOK Belleteri*, LX/339 (1977), s. 3-7; a.mlf., "Beşiktaş (Bahariye) Mevlevîhanesi", *STY*, XII (1982), s. 161-168; B. Turnalı, "Bahâriye Mevlevîhanesi'nin Yıkılan Büyüklüğü", *Bizim Anadolu*, İstanbul 13 Ocak 1971; a.mlf., "Zekâî Dede'nin Yıkılan Evinin Hazin Hikâyesi", a.e., Muzaffer Erdoğan, "Mevlevî Kuruluşları Arasında İstanbul Mevlevîhâneleri", *GDAAD*, sy. 4-5 (1976), s. 15-46; R. Ekrem Koçu, "Bahâriye Mevlevîhanesi", *İst.A*, IV, 1854-1856; a.mlf., "Fahreddin Dede Efendi (Hüseyin)", a.e., X, 5481-5482; "Bahariye (Beşiktaş-Maçka) Mevlevîhanesi", *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, İstanbul 1983, II, 975-981. M. BAHÂ TANMAN

BAHÂRİYYE

(بهاریه)

Türk ve İran klasik şiirinde teşbîb kısmında bahar tasviri yapılan kasidelere verilen ad.

Kelime sözlükte "bahara ait, baharla ilgili olan" mânasına gelmektedir. Bahâriyyelerde baharın güzelliği, bahar manzaraları ve çiçekler türlü benzetmelerle ve oldukça soyut bir biçimde anlatılır. Divan şairlerine göre tabiat, hüner ve

mârifet göstermeye vesile olmaktan ibaret. Şair tabiatı gerçek manzarası ve kendi gözleriyle görmekten çok kendinden önce ifade edilmiş kalıplarla ve kendi üslûbuyla yeniden anlatmaya çalışır. Bu noktadan hareket eden şair için yapılacak iş, tabiatı özellikle baharı tasvir vesilesiyle sanatına yeni bir zemin bulmak ve bu hususta üstünlük göstermektir.

Divan şiirinde tabiat kasidelerin teşbîb kısmında ve mesnevîler arasında ele alınır. Buralarda en çok bahar veya kış mevsiminden söz edilir. Kasidelerin bu bölümü "der vâsf-ı bahâr" başlığını taşıyorsa bahardan, "der vâsf-ı şîta" başlığını taşıyorsa kıştan bahseder.

Bahâriyye bir edebî tür olmadığı gibi müstakil bir bahar manzumesi ve bir tarz da (janr) değildir. Daha çok kasidede kendisinden bahsedilecek olan bir din veya devlet büyüğünün methine zemin hazırlamak maksadıyla kaleme alınarak baharın birçok özelliği dile getirilir. Divan şairine göre bahar hayattır, İsa'nın nefesi gibi ölümlere can, gönüllere ferahlık verir. Bahar mevsiminde ortalık yeşillenir; gülşende güller açar, bülbüllerin sesi her tarafı doldurur. Servî boylu dilberler gül bahçesinde salınır. Bunları seyretmek insana safa verir; dolayısıyla gam dağılır, kişide keder kalmaz. Bahar gültüp eğlenme mevsimi ve felekten kâm alma zamanıdır.

Nefî'nin Sultan IV. Murad için yazdığı ve "Estî nesim-i nevbahâr açıldı güller subh-dem" mısraıyla başlayan ünlü kasidesi bahâriyyeye güzel bir örnektir.

BİBLİYOGRAFYA :

Levend, *Divan Edebiyatı*, s. 566, 570, 571, 573; Tâhir'ül-mevlevî, *Edebiyat Lûgatı*, İstanbul 1973, s. 25; Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Ankara 1983, s. 124; L. Sami Akalin, *Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 1984, s. 156; Iskender Pala, *Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü*, Ankara 1989, I, 119-120; Neclâ Pekolcay, "Bahâriyye", *TDEA*, I, 292-293; Harun Tolasa - Mustafa İsen, "Kasîde", a.e., V, 205-212.

KÂZİM YETİŞ

BAHARZÎ, Ali b. Hasan

(علی بن الحسن البخاری)

Ebû'l-Kâsım (Ebû'l-Hasen)

Ali b. el-Hasen b. Ali

b. Ebi't-Tayyib el-Bâharzî

(ö. 467/1075)

Fars asıllı şair ve edip.

Nişâbur ile Herat arasında bulunan Bâharz bölgesinin merkezi Mâlin'de doğdu. Doğum tarihi bilinmemektedir. Kendi ailesi arasında iyi bir öğrenim gördük-

ten sonra Nişâbur, Herat, Merv, Belh, Rey, İsfahan, Hemedan, Bağdat, Basra ve Vâsıt'ı dolaşarak o devrin tanınmış âlimlerinden tahsilini tamamladı. Nişâbur'da Şâfiî fakihî ve İmâm'ül-Haremeyn'in babası Ebû Muhammed Abdullah b. Yûsuf el-Cüveynî'den fıkıh tahsil etti ve Şâfiî fakihleri arasındaki yerini aldı. Daha sonra duyduğu büyük ilgi sebebiyle edebiyatla meşgul oldu ve bu sahada isim yaptı. Cüveynî'nin fıkıh derslerine devam ederken, ileride Selçuklu Sultanı Tuğrul Bey'in vezirliğini yapacak olan Muhammed b. Mansûr el-Kündürî ile tanıştı. Kündürî vezir olunca onu yanına aldı ve Dîvân-ı Resâil'in başına getirdi. Tuğrul Bey'le Bağdat'a giden Kündürî Bâharzî'yi de beraberinde götürdü. Orada Halife Kâim-Biemrillâh'a yazdığı kasideyi Bağdatlılar, "Şiirinde Acem soğukluğu var" diyerek beğenmedilerse de bir müddet Basra ve civarında kaldıktan sonra yazdığı şiirler Bağdatlılar'ca takdir edildi. Nitekim Kündürî'nin hadım edilmesi üzerine kaleme aldığı tesliyetnâmesi onun en güzel şiirlerinden biri olarak kabul edilmektedir.

Dîvân-ı Resâil'den başka bazı devlet görevlerinde de bulunan ve uzun bir ayrılık ve seyahatten sonra memleketine dönen Bâharzî, Zilkade 467'de (Haziran 1075) bir toplantı sırasında öldürüldü.

Eserleri. Hem şair hem münşî (divan kâtibi) olan Bâharzî'nin başlıca eserleri şunlardır: 1. *Dîvân*. Arapça şiirlerinin toplandığı divanı Muhammed Altuncî tarafından tahkik edilerek 1973'te Bingazi'de yayımlanmıştır. Bazı Farsça kıtalarını da Avfî *Lübâbü'l-elbâb*'a almıştır. 2. *Dümyetü'l-kaşr** ve *uşratü ehli'l-aşr*. Seâlibî'nin *Yetîmetü'd-dehr* adlı antolojisinin zeyli olan bu kitap Bâharzî'nin en önemli eseridir. İlk defa Râgıb et-Tabbâh tarafından tahkik edilen eserin ancak bir kısmı 1930'da Halep'te yayımlanmıştır. Daha sonra ise Muhammed Abdülfettâh el-Hulv tarafından tahkik edilerek iki cilt halinde (Kahire 1968-1971), Sâmî Mekki el-Ânî'nin tahkikli neşri yine iki cilt halinde (Bağdat 1971-1973), son olarak da Muhammed Altuncî tarafından üç cilt halinde (Dımaşk 1974-1976) neşredilmiştir. Ali b. Zeyd el-Beyhakî (ö. 565/1169) bu esere *Vişâhu Dümyetü'l-kaşr* adıyla bir zeyil yazmış, daha sonra da *Düretü'l-Vişâh* adıyla ikinci bir zeyil kaleme almıştır (Yâkût, XIII, 226). 3. *Risâletü't-tard*. Zevzen hâkimi Ebû'l-Kâsım Abdülhamîd b. Yahyâ ile birlikte çıktıkları iki günlük av yolculuğunu konu edinen bu eseri Muhammed Kâsım Mus-

tafa tahkik ederek *Mecelletü Ma'he-di'l-mahtûtâti'l-'Arabiyye*'de (s. 256-285) yayımlamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Sem'ânî, *el-Ensâb*, II, 11, 21; Yâkût, *Mu'cem'ül-üdeba'*, XIII, 33-48, 226; İbnü'l-Esir, *el-Bidâye*, XIII, 12; Avfî, *Lübâb* (nşr. Muhammed Abbâsî), Tahrân 1361 hş., s. 68-71; İbnü'n-Necâr el-Bağdâdî, *el-Müsteşâd min Zeyli Târîhi Bağdâd (Târîhu Bağdâd* içinde, nşr. Kayser Ebû Ferah), Haydarâbâd 1399/1978 — Beyrut, ts. (Dârü'l-Kütübü'l-ilmîyye), XIX, 185-186; İbn Halikân, *Vefeyât*, III, 387-389; Zehebî, *A'lâmü'n-nübela'*, XVIII, 363; Safedî, *el-Vâfi*, XII, 26; Yâfit, *Mir'âtü'l-cinân*, Haydarâbâd 1334-39, III, 95; Sübkî, *Tabakât*, V, 256; İsnevî, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, I, 41-42; İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, V, 99; Taşköprizâde, *Miftâhu's-sa'ade*, I, 263; *Keşfü'z-zunûn*, I, 761, 778; II, 1105, 2049; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, III, 328-329; Müneccid, *Mu'cem*, III, 57; V, 54; VI, 58; Brockelmann, *GAL*, I, 252; *Suppl.*, I, 446; *Hediyetü'l-'arifin*, I, 692; Ziriklî, *el-A'lâm*, IV, 272-273; C. Zeydân, *Âdâb*, III, 26; Şevki Dayf, *Târîhu'l-edeb*, V, 615-617; Ömer Ferrûh, *Târîhu'l-edeb*, III, 170-174; Muhammed Kâsım Mustafa, "Risâletü't-tard İbn Ebi't-Tayyib el-Bâharzî", *MMMA* (Kahire), XXI (1975), s. 256-285; Mahmûd Abdullah el-Câdir, "Mesâdirü'l-Bâharzî fi kitâbihî Dümyetü'l-kaşr ve 'uşreti ehli'l-aşr", *MMMA* (Küveyt), XXVI (1982), s. 107-112; D. S. Margoliouth, "Bâharzî", *IA*, II, 222-223; a.mlf., "Bâkharzî", *Et'2* (Fr.), I, 981-982; a.mlf., "Bâkharzî", *UDMI*, III, 862-863; Z. Safa, "Bâkharzî", *Elr.*, III, 534.

MEHMET TALU

BAHARZÎ, Seyfeddin

(سيف الدين البخاري)

Seyfüddîn Saîd b. el-Mutahhar

b. Saîd el-Bâharzî

(ö. 659/1261)

Mutasavvîf, Kübreviyye tarikatının Bâharziyye kolunun kurucusu.

586'da (1190) Bâharz'da doğdu. İlk öğrenimini burada yaptı. Ardından tahsil maksadıyla küçük yaşta seyahate çıktı. Buhara, Bağdat ve Nişâbur gibi ilim merkezlerini dolaştıktan sonra hacca gitti. Bağdat'ta Şehâbeddin es-Sühreverdî'nin, Horasan'da Ali et-Tûsî'nin derslerine devam etti. Celâleddin el-Mergînânî'den babasının *el-Hidâye* adlı eserini okudu. Buhara'da Cemâleddin el-Mahbûbî ve Şemsüleim el-Kerkerî gibi âlimlerden faydalandı. Daha sonra Herat'a giderek Tâceddin Mahmûd el-Üşnühî'den hırka giydi. Şeyhi Necmeddîn-i Kübrâ'ya Hîre'de intisap etti. Daha sonra şeyhinin halifesi sıfatıyla o sırada Moğollar tarafından yağma ve tahrip edilen Buhara'ya giderek şehrin dış mahallelerinden Fethâbâd'a yerleşti. Orada vazlar verdi: *Şahîh-i Buğârî* okuttu ve hadis şerhetti. Kısa zamanda bir hayli